

Savetovanje klijenta

U v o d

Sakupljanje i razmena informacija između klijenta i advokata u fazi intervjua ima za cilj dobijanje što više činjenica o pravnom problemu klijenta, za čije rešavanje se klijent obraća advokatu. Zato se intervjuu, u postupku pravne pomoći klijentu, pridaje veliki značaj i čijim se veštinama poklanja posebna pažnja. Bez dobro obavljenog intervjua nije moguće razumeti problem klijenta, a samim tim ni savetovati klijenta. Na osnovu činjenica skupljenih prilikom intervjua, određuje se pravna priroda klijentovog problema. Zato se pravni intervju razlikuje od ostalih razgovora dveju osoba; cilj je zadobiti poverenje klijenta radi dobijanja što više činjenica relevantnih za pravnu identifikaciju problema. Iako se čini da razgovor između advokata i klijenta nije mnogo različit od razgovora između dve odrasle osobe, činjenica je da je pravni intervju posebna vrsta „razgovora“ u kome advokat saznaje činjenice o pravnom problemu, zadobija potrebno poverenje klijenta, utvrđuje namere koje klijent želi da postigne. Pravni intervju može ostvariti sve ove ciljeve ako je advokat savladao veštine njegovog vođenja. Zato se veštinama intervjua, njegovim fazama, vrstama i vremenu postavljanja pitanja, uspostavljanju dobrog kontakta (verbanog, govorom tela itd.) sa klijentom, poklanja isto onolika pažnja koliko i savetovanju klijenta. Na pravnim klinikama se nastoji da studenti što bolje savladaju veštine za obavljanje dobrog pravnog intervjua.

Kada je advokat dobio pravno relevantne činjenice o klijentovom pravnom problemu, može se pristupiti savetovanju. Ova faza pružanja pravne pomoći klijentu naziva se savetovanje ili konsultovanje. Savetovanje se javlja kao nastavljanje pravnog intervjua, iako se razlikuje po cilju koji ostvaruje. Načelno posmatrano, savetovanje, kao faza pravne pomoći, razgovor sa klijentom u toku intervjua svodi na upuštanje u klijentov pravni problem, što podrazumeva veći upliv poznavanja prava, a manje ostalih veština. Međutim, ni faza savetovanja se ne može obaviti bez savladavanja određenih

veština, a one su određene upravo ciljem koji se želi postići. Zato ćemo najpre izložiti ciljeve savetovanja, a zatim uslove za obavljanje pravnog savetovanja (konsultovanja).

1. Cilj savetovanja (konsultovanja)

Savetovanje je u laičkom smislu reči davanje mišljenja o određenom pitanju iz najraznovrsnije sfere života. S obzirom na to, mišljenje drugog može biti od velikog uticaja u njegovom rešavanju, što, opet, zavisi od mnogih okolnosti. U pravu davanje mišljenja ili, prosto, mišljenje, ima određeni značaj, različit od laičkog. Naime, potreba davanja mišljenja određuje se nekim pravnim aktom, a mišljenju se pridaje različiti značaj. Nekada je ono savetodavno i nema obavezujući karakter, a nekada je ono obavezujuće i odluka može biti doneta samo ako je ono pozitivno. Savetovanje klijenta u procesu pružanja pravne pomoći klijentu ima drukčiji cilj, nema obavezu snagu, već pomaže klijentu u donošenju odluke za rešavanje njegovog pravnog problema.

U literaturi, koja se odnosi na rad pravnih klinika, pravi se razlika između savetovanja i davanja saveta. Smatra se da je savetovanje ukazivanje klijentu na moguća rešenja datog problema, bez izričitog mišljenja koje je od njih najbolje, dok je davanje saveta opredeljivanje za određeno rešenje. Iako je veoma tanka granica između savetovanja i davanja saveta, ona postaje značajna u pružanju pravne pomoći klijentu. Razlog leži u činjenici da advokat ne poznaje sve okolnosti pravnog problema, niti do kraja klijentove namere, njegove lične odnose, njegov sociološki, psihološki, možda ni ekonomski status, kako bi mišljenje advokata „kako treba postupiti u datom slučaju“ u svemu, odgovaralo klijentu. Ako klijentu ukažete na sve posledice razvoda braka i predložite razvod, vi još uvek ne znate sve o odnosima supružnika, niti njihove dalje namere, koje mogu biti različite od onoga što smatrate relevantnim na osnovu obavljenog intervjua; još uvek mogu iza svega stajati namere za održanjem bračne zajednice, a priča iz intervjua imati drukčije ciljeve, npr. da se izvršiti pritisak na supružnika da se sačuva bračna zajednica. Slična je situacija i kod pravnih problema koji na prvi pogled nemaju ličnopravne elemente, jer iza svakog čoveka stoji njegov, autentični pogled na sve okolnosti. Tako npr. advokat može savetovati klijenta da treba da tuži dužnika i zahteva povraćaj duga, jer se radi o nesumnjivom i dospelom dugu, koji bi klijentu, u tom

trenutku pomogao da reši brojne probleme na koje vam je ukazao. Međutim, advokat ne zna da je klijentov dužnik pre nekoliko godina pozajmio pozamašnu svotu novca njegovom klijentu i da je na njen povraćaj čekao dosta dugo, sve dok nije bio u situaciji da vrati. Na primedbu advokata da bi klijentu vraćanje zajma u ovom trenutku bilo od velike koristi, jer ga nedostatak tog novca dovodi u veoma tešku situaciju, klijent primećuje da je i g. Marković te godine bio u velikoj krizi, ali da ga je čekao.

Ukazivanje na razlikovanje između savetovanja i davanja saveta je važno, jer se od advokata, budući da je pravni stručnjak, očekuje da reši klijentov problem. U našoj stvarnosti se takvo shvatanje uvrežilo, jer su klijenti često bili ljudi bez ikavog ili slabijeg obrazovanja, tako da su isključivo od advokata očekivali da reši njihov pravni problem; advokat je „odgovoran“ za rešenje njihovog pravnog pitanja. Advokat treba da reši klijentov slučaj.. Naravno, takvo mišljenje se postepeno menja, jer su klijenti sve više upućeni u pravnička znanja (sa razvojem pismenosti stiču se raznovrsna saznanja o brojnim pitanjima iz čovekovog života, prava, ekonomije-bankarstva, medicine, i sl., dovoljna za razumevanje problema), tako da mogu „intervenirati“ u advokatove procene dobrih i loših strana mogućih rešenja određenog pravnog problema. Najzad, pravni problem je klijentov, a ne advokатов, i poslednja reč o njemu pripada klijentu.¹ I u ovom procesu, kao i prilikom odluke klijenta da zatraži zaštitu povređenog ili ugroženog prava, važi princip autonomije volje klijenta da izabere rešenje za svoj pravni problem. ***Uostalom, klijent snosi sve posledice odluke prilikom rešavanja njegovog pravnog problema.***

Zašto? Čime se pravda ovaj princip. I zbog čega se advokatu oduzima pravo „zadnje reči“ u klijentovom slučaju? Na ovo pitanje odgovor se može dati tek kada ukažemo na savetovanje kao veštinu, odnosno na sve njegove aspekte, koji otkrivaju odgovor na ovo pitanje. Najpre, treba poći od „materijala“, koji smo dobili intervjuom, tačnije, šta smo sve ostvarili u toj fazi, jer od toga zavisi uspeh savetovanja. Zato se i kod savetovanja može govoriti o fazama ili etapama, koje se s vremenom i iskustvom stapaju

¹ Isto shvatanje postojalo je i u pogledu rešavanja zdravstvenih problema pacijenata. Lekar je imao paternalistički odnos prema pacijentu i on je imao punu slobodu u odlučivanju o načinu lečenja. Danas se menja taj odnos, tako da je lekar dužan da pacijenta obavesti o svim aspektima toka lečenja, o dobrim stranama i prednostima predložene metode, ali i na rizike koji prate izabrani metod.

u jedinstvenu radnju. Međutim, dotle se može doći samo sticanjem veština pogodnih za ostvarivanje postavljenih ciljeva.

2. Faze u savladavanju veštine savetovanja

a) Priprema savetovanja

Savetovanje (konsultovanje) mora biti pripremljeno, jer bez dobre pripreme ne može se očekivati identifikacija pravnog problema i razmatranje mogućih opcija za njegovo rešenje. Zato advokat mora da još jednom razmotri sve činjenice koje je dobio prilikom intervjua, pri čemu se može pokazati da nedostaje još ponešto od činjeničnog stanja radi uobličavanja pravnog pitanja. Ta faza nije jednostavna, jer se težište rešavanja klijentovog pravnog problema pomera s klijenta na advokata. Advokat nastupa kao poznavalac prava, a klijent očekuje pomoć od advokata u izboru mogućeg rešenja svog pravnog problema. U fazi pravnog intervjua, klijent je iznosio činjenice i imao aktivniju ulogu, dok je advokat, veštinom komunikacije, slušao klijentovo izlaganje činjenica, pitanjima navodio da dobije što više materijala, činjenica za identifikaciju (saznavanje) klijentovog pravnog problema. Istina, i u ovoj fazi je bitan odnos između klijenta i advokata, ali se od advokata očekuje više, i zato je to više vid intelektualne, nego praktične saradnje. Priprema savetovanja može trajati i duže, jer se može pokazati da intervjuom nisu dobijene sve informacije važne za pravni problem, ili da su neke činjenice protivrečne, neke možda nelogičke, da neke ne poštuju hronološki sled stvari, što se nije moglo izbeći ni najbolje vođenim intervjuom. Naime, i najbolje savladane tehnike komunikacije u pravnom intervjuu još uvek ne moraju garantovati da su sve činjenice, relevantne za najbolje rešenja pravnog problema, „ na stolu“. Taj nedostatak se može izlečiti daljim razgovorom sa klijentom.

Međutim, advokat ima u ovoj fazi mnogo teži zadatak, koji može zahtevati i više vremena, a to je da utvrdi kojim zakonom je regulisano ovo pitanje, zatim da li je zakon u međuvremenu menjan, da li postoje podzakonski ili drugi opšti akti, konvencije, kolektivni ugovor itd, važni za rešenje pravnog pitanja. Moguće je da se

slučaj može valjano rešiti pozivanjem na dva osnova, kada advokat mora da utvrdi koji je put bolji, jednostavniji i efikasniji. Tako npr. ako je zakupac oštetiо zakupljenu stvar, vlasnik može tužiti zakupca po osnovu prava svojine, kao vlasnik stvari ili po osnovu ugovora o zakupu, kao zakupodavac. Advokat mora da vodi računa o materijalnopravnom rešenju datog slučaja, ali i o procesnim sredstvima kojima će se služiti da postigne najbolje rešenje klijentovog slučaja, tačnije da mu ponudi kao moguću opciju za rešenje tog slučaja. On mora da protumači pravnu normu kako bi dati slučaj podveo pod odgovarajuću normu, pravno pravilo. Tek kada sve to obavi advokat mora da odredi način na koji će savetovati klijenta, tačnije da organizuje savetovanje ili konsultovanje. On to može učiniti pismeno, ali ako je potrebno mnogo pravnog materijala izložiti, odnosno dobiti još neke pravne činjenice, onda je najbolje organizovati još jedan susret sa klijentom.

Prilikom savetovanja od značaja su i izvesne tipizirane karakteristike klijenata, odnosno tipovi klijenata. O tome se advokat informiše prilikom intervjua, ali o tome mora voditi računa i prilikom savetovanja. Najveći broj klijenata (npr. kod nas) će želiti da slučaj prepusti advokatu, izgovarajući se da se ne razume u pravo i zato želi da advokat reši njegov pravni problem. U toj situaciji advokat mora stalno da podseća klijenta da je pravni problem njegov, a da će mu on ponuditi izvesne varijante određenog rešenja, polazeći sa profesionalnog (stručnog) stanovišta. Isto tako, klijent može biti neodlučan prilikom opredeljivanja za jednu od opcija, što opet znači prebacivanje odluke o njegovom pravnom problemu na advokata. Klijent često smatra da je veći pravni stručnjak od advokata i sve opcije koje mu ovaj ponudi odbijati, jer mu se čine nedovoljnim i pogrešnim ili sumnjati u sve opcije u gubiti nadu u rešenje njegovog pravnog problema. Advokat sve to mora imati i na umu i pripremiti se za sve situacije.

Polazeći od toga, advokat mora da se pripremi za taj susret, pri čemu mora da ima u vidu sledeće, što se može smatrati osnovnim pravilima savetovanja.

1. Ne treba menjati stav klijenta dok se ne stekne uverenje da je on za to zaista spreman i to želi,
2. Mora raspolagati svim potrebnim činjenicama potrebnim za rešenje pravnog problema, kako bi pomogao klijentu da se opredeli za najbolje ili za njega najpovoljnije rešenje pravnog problema,

3. Izlaganja mogućih opcija rešenja datog slučaja od strane advokata moraju biti kratka i jasna i iznesena samo jednom, kako ne bi došlo do zbunjivanja klijenta ili nepoverenja, odnosno sumnje u advokatovo znanje. Advokat ne sme pogodovati jačavanju klijentovih osobina koje mu onemogućavaju najpovoljnije rešenje (jačati kolebljivost. Već ga argumentima uveravati u opciju za koju smatra da je najbolja).

4. Prilikom savetovanja, advokat mora imati na umu da je klijent odgovoran za izbor mogućeg rešenja, uprkos njegovim naporima da prihvati drugo rešenje.²

b) Izlaganje klijentu mogućih opcija za rešenje problema

-Pravila savetovanja klijenta u ovoj fazi

Osnovni cilj ove faze savetovanja jeste da se klijentu predoče sve moguće varijante rešenja njegovog problema i tako pruži prilika klijentu da donese odluku. Uloga advokata je da klijentu pomogne u donošenju najbolje odluke, da mu omogući da napravi najbolji izbor. Taj cilj se može ostvariti uz poštovanje određenih pravila.

Jedno od važnih pravila prilikom izlaganja mogućih rešenja klijentu jeste **da zajedno sa klijentom istraži sve mogućnosti za pojedinačne odluke, ukazujući pri tome na sve moguće posledice.** Advokat treba da istupi kao stručnjak, poznavalac prava, ali na način da njegova objašnjenja budu jasna klijentu, laiku. Ovo zbog toga što od klijenta očekujete mišljenje o svakom rešenju, koje može biti inventivnije po idejama, a i zbog toga što klijent ima u vidu šire posledice koje će on snositi, kao i svoja očekivanja od određenog rešenja. Tako npr. advokat predlaže klijentu, vlasniku koji se bavi izdavanjem poslovnog prostora, da nabolji poslovni prostor (u pitanju je lokal u strogom centru grada u okviru trgovinskog centra) ne izda određenoj firmi, jer je najavila da nije spremna da plaća održavanje lokala (koje je veoma skupo). Klijent ne prihvata tu opciju, iako bi mu zakupnina rešila brojne novčane probleme, jer ima u vidu neke druge ciljeve. Mišljenje advokata da bi mu zakupnina rešila neke akutne novčane probleme, zbog kojih

² Više, Група аутора, Консултирование. Профессиональные навыки юриста, опыт практического обучения. Москва, 2001. cit. По: М. Lazić iz knjige od grupe autora:Praktično obrazovanje pravnika, Niš, 2003. str. 213 i sl.

može zapasti u velike finansijske probleme, može za klijenta još uvek biti nepovoljna opcija. U tom slučaju advokat će se i dalje interesovati za klijentove motive odricanja od predloženog rešenja, kako bi otkrio njegove interese, kako bi sagledao celinu klijentovih problema. Kada advokat dobije informaciju da klijent želi da sa firmom koja se javlja kao zakupac održava dugoročne poslovne odnose, pa čak i na planu poslovno-tehničke saradnje, onda je dužan da ukaže na dobre i loše posledice, tačnije da i te interese stavi kao činjenice koje su predmet savetovanja. Tako npr. advokat će ukazati klijentu da je taj interes realna i može se ostvariti, ali da klijent može izgubiti na kredibilitetu, jer će svima biti jasno da ima novčane probleme, i da će i zakupnina za već izdate lokale početi da pada. Naime drugi zakupci će zahtevati brisanje klauzule o održavanju poslovnog prostora, uz pretnju da će otkazati poslovni prostor, što može da anuclira prednosti stečene saradnjom sa firmom-zakupcem. . Kada advokat savetuje klijentu određene opcije za rešenje slučaja, on ima u vidu samo racionalne prednosti i nedostatke (posledice), a klijent uključuje i druge elemente, psihološke, emocionalne i sl. Iz tih razloga se klijentu prepušta donošenje odluke, odnosno izbor opcije za rešenje njegovog pravnog problema. Klijent ima „autonomiju volje“ u izboru odluke, kao što je imao autonomiju u odlučivanju da li će uopšte zahtevati zaštitu svoga povređenog ili ugroženog prava.

1.Do koje mere advokat može savetovati klijenta?

Često rešenje slučaja može imati više varijanti. Tako npr.kod advokata dolazi klijent, koji ima više od 70. godina, želi da unuka stambeno obezbedi, jer maloletni unuk živi s njim posle smrti oca, a postoji mogućnost da na bude lišen polovine, jer na polovinu stana polaže pravo i klijentova ćerka, koja je razvedena i stanu (posle razvoda) sa maloletnom ćerkom u malom stanu. Unuk je maloletan, pa klijent želi da ga na vreme obezbedi. Na drugoj strani, klijent ne želi da sa ćerkom pogorša odnose, jer očekuje da mu pomogne (kao i unuku) u vođenju domaćinstva, pripremanju hrane i da mu se nađe pri ruci u najtežim trenucima. Advokat mora klijentu predočiti sve moguće opcije za rešenje datog slučaja i zadovoljenje klijentovih ciljeva. Izlaže moguće pravne opcije za rešenje njegovog problema; to mogu biti: ugovor o poklonu, testament, ugovor o raspodeli

imovine za života itd. Advokat izlaže klijentu sve opcije jasno i polako, prateći njegovu reakciju na neke od njih. Pita ga da li ih razume i dobija određene informacije. Iz ovog razgovora, advokat treba da otkrije koje bi rešenje za klijenta bilo najoptimalnije.

Ili primer gosp. i gospođe Brajović. Gospodin i gospođa Brajović su u braku 19. godina i imaju dvoje dece: ćerku od 14. godina i sina od 11. godina. G. Brajović je napustio porodicu i otišao kod g. Ane, 9. godina mlađe prijateljice. Nedugo zatim, g. Brajović je podneo zahtev za razvod braka. Njegova supruga dolazi kod advokata i traži da je zastupa u postupku razvoda. Međutim, pre početka postupka, njen suprug podnosi predlog za poravnanje. Advokat razmatra uslove poravnanja i primećujete s profesioanlnog stanovišta, da bi za g. Brajović bilo bolje da vodi brakorazvodnu parnicu, jer joj poravnanje pruža daleko manje od onoga što bi dobila odlukom suda. Iznosi argumente za drugu opciju, negativne posledice poravnanja, ali se g. Brajović sve više opredeljuje za poravnanje, iako su joj pravnički argumenti jasni. Advokat pokušava da razume klijenta, navodi i dalje sve prednosti parnice i nedostatke poravnanja, ali g. Brajović želi i dalje poravnanje.

Izlažući pojedine stavove, advokat ima u vidu pravne, ekonomske, sociološke i druge racionalne i objektivne elemente za svako od ponuđenih rešenja. On polazi od standarda „realnih prilika i stručnog znanja“, za svako od opcija u rešavanju klijentove pravne stvari, ali klijent može imati i druge motive prilikom opredeljivanja za neko od rešenja. Klijent ih može saopštiti advokatu, ali često to ne želi ili to čini tek kada njegovu odluku advokat dovede u pitanje, s pravnog aspekta ili je njegova odluka očigledno nezakonita, ili kada je veoma nepovoljna. Ako su razlozi skriveni za advokata, on ih ne „uračunava“ u savetovanje klijenta prilikom donošenja određene odluke, pa se ne može smatrati odgovornim za takav izbor. Ako ih klijent saopšti advokatu ili ih advokat sazna u kontaktu s klijentom, onda može imati svoj stav i o njima. Međutim, on nesme da insistira na određenoj opciji ako primeti da klijent, uprkos očiglednim prednostima jednog rešenja, ne prihvata takav izbor. Naravno, granica do koje advokat može ići u savetovanju prilikom određene odluke, zavisi i od profila klijenta koji čine objektivne činjenice (obrazovanje, vrsta profesije, i sl.) i subjektivne, kao što su odgovornost, poslovnost, verska opredeljenost, vaspitanje itd. Tako npr. advokat ne može savetovati klijenta o mogućem rešenju, koje bi imalo za posledicu kašnjenje isporuke, iako to ne bi

bilo od uticaja ni na jedno očekivanje druge strane od kupovine takve robe (ni u pogledu vremena, ni cene). Prosto, klijent smatra da je poštovanje ugovorene obaveze u svim segmentima, najvažniji element poslovanja. Zato odboija savetovanje advokata da robu može cariniti i neka od agencija u drugoj zemlji, jer će to uticati na kašnjenje robe, koja, istini za volju, kupcu treba tek za Božićne praznike (koji su daleko, a mreža kojom distribuirana robu je razrađena i već zauzeta drugim poslovima). Klijent polazi od stava da u istoj meri u kojoj on poštuje rokove, rokove mora da poštuje i druga strana (nezavisno od ostalih okolnosti) i da je to najvažnije, makar zbog takvog stava on morao da plati mnogo više, ili imao druge materijalne posledice. Klijent je veoma tačna i odgovorna osoba i veruje da je sve u životu postigao zahvaljujući toj svojoj osobini, čak i u to da on takvim svojim stavom edukativno deluje na druge poslovne ljude.

Pored ličnih, psiholoških i drugih okolnosti svakog pojedinog klijenta, koje nesaznate advokatu ne omogućavaju da se meša u klijentovu odluku, granicu mešanja u klijentovu odluku određuju i granice zakona. Advokat mora ukazati i, štaviše, odbiti odluku klijenta koja se kosi sa zakonom. Advokat može odbiti zastupanje klijenta u odluci koja se kosi sa njegovim moralnim, pa i profesionalnim kodeksom.

2. Da li je advokat dužan da klijentu podrobno izlaže sve opcije rešenja?

Advokat je u prilici da dobijajući informacije od klijenta otkriva i neke njegove skrivene ciljeve, o kojima nije mnogo znao sve dok nije došlo do predlaganja mogućih varijanti za rešenje datog slučaja. Kada svojim profesionalnim iskustvom otkrije koje bi rešenje za klijenta bilo najbolje, advokat mora da se usredsredi na tu opciju, kao bitnu ili vrlo značajnu, a da druge, na koje klijentu skreće pažnju, ali ih klijent „zaobilazi“, pa se mogu nazvati promenljivim, uključuje samo ako se pokaže da bitnu opciju klijent napušta. Naime, i advokat je dužan da se usredsredi na bitnu, koja je to po njegovoj profesionalnoj oceni i u skladu sa njegovim pravničkim iskustvom, opcije, a promenljive unekoliko zanemaruje. U slučaju izdavanja poslovnog prostora u zakup, bitna opcija klijenta je da sa firmom koja želi da zakupi poslovni prostor održava dobre poslovne odnose, jer ulazak firme u lanac poslovnog prostora koji izdaje u trgovačkom centru klijentu znači mnogo, jer dobija na ugledu, a ima u vidu i posebne odnose sa zakupcem,

ali i sa njenim kooperantima poznatim firmama iz inostranstva. Zato advokat mora da se dalje informiše o izgledima zakupca da kooperante dovede „pored sebe“ (jer klijent ima to u vidu kada želi da toj firmi izda poslovni prostor u zakup), kao i o realnoj mogućnosti da od njegovog klijenta zakupe odgovarajući poslovni prostor.

U primeru u kome klijent (starija osoba) namerava da unuku obezbedi stan, ali tako da ne pokvari odnose sa ćerkom (smatra da je ćerku zadovoljio tako što joj je prilikom kupovine stana dao polovinu svoje ušteđevine), advokat promećuje da klijent ima u vidu poklon. To se njemu čini kao najbolje rešenje, Advokat mora, u tom slučaju, da klijentu predoči sledeće: prvo, da je zaključenje tog ugovora potrebna saglasnot poklonoprimeca, zatim, da se mora platiti određena taksa, zatim, da unuk može odmah po zaključenju ugovora raspolagati stanom (jer je postao vlasnik), a onda bi klijent ostao bez krova nad glavom i sl. Naravno, advokat može predložiti klijentu zadržavanje prava plodouživanja, kako bi se otklonila ova opasnost. Što se tiče drugih opcija, advokat ne mora izlagati one koje nisu moguće zbog nedostatka potpune poslovne sposobnosti unuka (maloletno lice) ili one koje dovode do toga da klijentova ćerka sazna za nameru svoga oca i odmah prekine staranje o njemu. I u jednom i u drugom slučaju, advokat razvija slučaj na osnovu ekspertske ocene slučaja, ali ona nesme da se kosi sa klijentovim interesima, koje, istina, možete lakše otkriri, ali često ne i sa klijentovim vrednosnim sudovima, do kojih advokat teže dolazi. Znači, advokat nije dužan da podrobno izlaže one opcije koje su teže razumljive klijentu, a naročito kada ih klijent razume, ali ih, iz ličnih ili nekih drugih razloga ne prihvata.

Npr. klijentica zahteva od advokata savetovanje o nameri da svom šefu gosp. M.P. pozajmi pozamašnu sumu, iako zna da već duguje drugima, jer je morao da firmi vrati novac kojim je neovlašćeno raspolagao. Advokat predlaže da to ne čini, a kada otkrij da je ona snjim u prijateljskim odnosima i da očekuje da i dalje ostane s njim u emotivnoj vezi, advokat prelazi na soluciju „b“. On predlaže zajam, ali i neko obezbeđenje tog potraživanja. Advokat primećuje da ta opcija ne dolazi u obzir, jer se klijentica koleba i u pogledu te opcije, jer veruje svom šefu, prijatelju. Na zahtev advokata da gosp. M.P. objasni da nema toliku sumu novca na raspolaganju, klijentica reaguje tako što kaže da ne želi da se time služi, jer ako bi on to otkrio, ona bi izgubila u njegovim očima, a on je toliko verovao njoj. Ona pokušava da ostvari i druge ciljeve, da

eventualno stupi u brak s njim, da on ostane u firmi, kao i da na taj način obezbedi sigurnost svojim maloletnim ćerkama. Namere klijentice su bile veoma udaljene od osnovnog zahteva i do njih se dolazilo s mukom. U ovakvim slučajevima, advokat mora i dalje ukazivati klijetu na moguće posledice, polazeći od svog profesionalnog stava i iskustva u sličnim situacijama, ali će naći argumente da zaštiti i stav klijenta i ukaže i na posledice takvog izbora.

Šta znači standard „stručni (profesionalni) stav i iskustvo“ advokata prilikom savetovanja? Ovaj standard označava mišljenje advokata s aspekta poznavanja prava, pravila materijalnog i procesnog prava (procedure), kao i stavova sudske prakse. On omogućava klijentu izbor optimalnog rešenja njegovog pravnog problema. On se može svesti i na standard „realne prilike“, jer je advokat u prilici da zna najviše o svim okolnostima određenog pravnog problema. Tako npr. on može ukazati na situaciju da je klijentov izbor za rešenje njegovog problema skoro dobar, ali da i onda postoje okolnosti koje ga čine nepovoljnim. Tako npr. advokat može klijentu u slučaju savetovanja klijenta da unuka obezbedi stano po osnovu ugovora o poklonu reći da je to dobar izbor, ali da realne prilike ukazuju i na mogućnost raspolaganja od strane poklonoprimeca, jer je unuk u godinama kada želi mnogo više od stana, naročito novac, zapostavljajući pri tome potrebu za stanovanjem (ona mu može izgledati lako rešiva, momentalno zanemarljiva i sl.). Istina, klijent može ukazati da činjenicu da, koliko je njemu poznato, to nije čest slučaj, ali će advokat u tom slučaju reći da je to mišljenje čoveka koji ne dolazi često u dodir sa mlađom generacijom i da su se prilike dosta promenile od vremena njegove mladosti. Isto tako, advokat treba ako klijent smatra da zbog velike nezahvalnosti može zahtevati raskid ili opoziv ugovora o poklonu, da ukaže na činjenicu da je za to potrebno ići na sud, da to nije baš jednostavno, jer sam postupak pred sudom predstavlja izvestan i fizički i psihički napor za godine klijenta. Štaviše on može predstavljati i veoma stresnu situaciju za njegovog klijenta, koji je bio nespreman za odlazak u sud radi overe ugovora (to je saznao iz razgovora, kada je klijentu pomenuo potrebu za overom ugovora u sudu). Od advokata se ne može očekivati da se njegova procena „realne prilike“poklopi sa subjektivnom procenom klijenta. To bi bilo dobro i advokat mora davati argumente koji će klijenta navoditi na takvo rešenje, ali samo dok to nije neprijatno i teško prihvatljivo za klijenta, jer, kao što smo istakli, klijent donosi odluku o opciji za rešenje. Otuda,

advokat treba da prihvati odluku klijenta, čak i kada je ona za njega neprihvatljiva, ili predstavlja nepovoljnije rešenje od onoga koje nudi advokat, jer klijent može biti, kao što je istaknuto, tvrdoglav, ili nepoverljiv ili imati skrivene razglove za svoj izbor koje ne želi da saopšti advokatu,³ ali onda snosi i sve posledice takve odluke. U slučaju gospodina i gospođe Brajović, advokat saznaje u daljim konsultacijama da g. Brajović insistira na poravanju uprkos nepovoljnim uslovima po nju, jer smatra da će takvim svojim, pomirljivim stavom, navesti supruga da se predomisli i vrati se porodici, njoj i deci. Advokat ukazuje na nerealnost takve situacije, jer je g. Brajović u vezi sa g. Anom već duže vreme, da je ona dosta mlađa žena, što po standardu „realnih okolnosti“, kao i advokatom iskustvu u takvim situacijama, znači da se neće vratiti ranijoj porodici. Advokat navodi slučajeve iz svoje prakse, navodi i druge argumente za takvo mišljenje, ali se g. Brajović ne slaže stim. Ona veruje u svoj sud, jer ga zasniva na činjenicama iz zajedničkog života, koji bi želea i dalje, zanemarujući činjenicu da se sve promenilo i da je zajednički život sa g. Brajovićemda prošlost. Advokat i dalje insistira na argumentu „uobičajenog ishoda“ u takvim situacijama, ali ni to ne pomaže njegovom klijentu. Klijentica je čvrsto uverena u svoj sistem vrednosti, „pa nije valjda da mu moja popustljivost neće ništa značiti“, „pa mi imamo dvoje divne dece“, „voli on svoju decu i nikada ih neće ostaviti“ itd. Advokat sagledava moguće solucije rešenja na osnovu ekonomskih, socijalnih i drugih činjenica, po standardu „realnih prilika“, ali klijent klijent to ne prihvata. Klijent može dati značaj činjenicama koje predstavljaju samo jedan aspekt u donošenju odluke, bračnu zajednicu koja je dugo trajala, koja je bila zasnovana na međusobnoj ljubavi i ljubavi prema deci, bez uvažavanja nastalih promena i posledica koje te promene nose. Međutim, sve posledice za izbor pravnog problema snosi klijent i on može napraviti izbor, koji je nepovoljan jer ne uvažava nijedan od standarda kojih se advokat mora pridržavati i na osnovu koga je savetovao klijenta.

Nekada advokat može biti u situaciji **da se od njega zahteva da nadomesti moralni ili vrednosni stav u pogledu izbora određenog rešenja**. Tako npr. klijent može pitati advokata, „kako bi ste vi postupili da ste na mom mestu, da li biste odbili da šefu pozajmite novac, iako znate da će on zbog toga izgubiti posao“, ili „šta mislite da li

³ Advokat može otkriti klijentov sistem vrednosti koji bi mu omogućio da razume njegov stav, ali za to je potreban dug dug i sa mnogo psihološkog znanja pristupanje klijentu, ali i dug savetodavni proces.

će mi šef (i prijatelj) ozbiljno zameriti ako mu ne pozajmim novac“, „ kako bi ste se vi ponašali da ste na mom mestu, jer sam vam rekla sve“? U slučaju g. i g. Brajović, gospođa Brajović se može obratiti advokatu s pitanjem:“šta biste vi, kao muškarac, njegovih godina uradili, ako bi ste primetili da je vaša supruga, prihvatanjem poravnjanja, pokazala da je baš dobra osoba, da vas voli i da nema razloga da je ostavljate, uprkos vezi sa mlađom prijateljicom? Advokat se može, polazeći od svog sistema vrednosti, složiti sa izborom određene opcije, i onda postoji podudarnost u stavu oko izabrane opcije. Ali i onda, advokat predočava klijentu realnu situaciju i ukazuje na pogrešnu procenu mogućeg ishoda rešanja. Pri tome, advokat se poziva na advokatsku praksu, na logiku, na redovno, uobičajeno (dakle objektivizirano, a ne lično, koje može biti isto kao i klijntovo) stanovište, na ono što je skoro redovan slučaj u istim ili sličnim stucijama. Na drugoj strani, često učestalost neke situacije, pravnog rešenja u sličnim situacijama, može biti dovedena u pitanje i „iskakanjem“ iz „sistema rešenja“, što klijentu daje za pravo da misli da je moguće i takvo, netipično rešenje. Klijent ima u vidu neki slučaj koji je sličan njegovom pravnom problemu, koji je imao ishod na koji klijent cilja. Pri tome zaboravlja da on nije upoznat sa svim okolnostima slučaja, da ne zna mnogo o njima, ili da ih je prevideo i „uzeo“ samo one koje mu odgovaraju. G. Brajović kaže advokatu, da je njena koledenica iz biroa, u sličnoj situaciji prihvatila poravnjanje i da je to bilo odlučujuće za njenog supruga da odustane od zahteva za razvodom braka, da napusti novu vanbračnu zajednicu i vrati se ženi.

Međutim, moguće je da je klijentov stav suprotan vašem sistemu vrednosti, zbog čega se postavlja pitanje kako postupiti. Advokat iznosi svoje mišljenje o određenoj opciji polazeći od profesionalnog stava, realnih prilika, kao i svog sistema vrednosti. Međutim, on se ne može suprotstaviti stavu klijenta, čak i kada je, po njegovom saznanju, klijentov sistem vrednosti, za njega neprihvatljiv, ali je dužan da ukaže na njegove posledice, naročito ako on može imati nezakonitu konotaciju. Ali ako bi klijentova odluka bila nezakonita, advokat može odbiti „svoje učešće“ u njoj i odluku u svemu prepustiti klijentu, dakle, bez njega. „Princip klijentove autonomije, ako odluka nije nezakonita, a čak i kada je očigledno nemoralna, sugerije da prevlada njegov način razmišljanja i izbor zasnovan na njegovom sistemu vrednosti“. Advokat može da primeti

da se njegov sistem vrednosti razlikuje od klijentovog, ali nije dužan da menja klijentov sistem, čak ni da nastoji da klijentu ukaže na nemoralnost takvog stava.

Drugo je pitanje etičkog stava advokata i uopšte pitanje etike u advokatskoj profesiji, da li advokat može i dade da odbije klijentovu odluku i uopšte zastupanje klijenta. Sigurno je da advokat neće uvek prihvatiti zastupanje klijentove očigledno nemoralne odluke, jer to može uticati na njegov ugled a samim tim i na nove klijente. Advokat može, zbog nemoralnog stava koji je zastupao i nije prošao izgubiti buduće klijente.

3) Koje odluke advokat može doneti bez konsultacije sa klijentom?

Advokat ne mora, a često i nije u situaciji da sve odluke donositi u saradnji sa klijentom. S druge strane, postavlja se pitanje opravdanosti učešća klijenta u donošenju svake pojedinačne odluke u postupku rešavanja klijentove pravne stvari. Ima mišljenja da bi zajedničko donošenje svih odluka mogao biti standard u savetovanju klijenta, iz razloga što je izbor odluke na klijentu, što sve posledice snosi klijent, pa mu treba pružiti šansu da učestvuje u donošenju svih odluka.

Međuti, participiranje u donošenju svih odluka od strane klijenta podrazumeva stalne konsultacije advokata s klijentom, što zahteva mnogo vremena a najčešće i novca. Isto tako, to može uticati i na advokatovu finansijsku situaciju, jer zbog stalne komunikacije s klijentom, advokatu se može smanjivati broj klijenata čijim se pravnim problemima bavi. Isto tako, zajedničko odlučivanje bi često bilo nepotrebno, jer su neke odluke neophodne, pravno posmatrano, a mišljenje klijenta nebitno i nepotrebno. Da ne bi došlo do kolizije između advokata i klijenta u pogledu odluka koje mogu biti predmet konsultovanja, najbolje je, možda, postići dogovor s klijentom o tome, s tim što je advokat dužan da klijentu pruži argumente za njegovo učešće. Ovo naročito za one odluke koje advokat namerava da preduzme sam i isključi klijenta. Advokat mora argumente izložiti tako da ih klijent razume, kako bi znao od čega se odriče, a samim tim preuzeo celokupnu odgovornost za ishod takvih odluka. Istina, to nije moguće uvek postići, jer su klijenti laici i teško mogu razumeti značaj nekih odluka koje advokat treba da donese sam. Smatra se da su to odluke, po pravilu, proceduralne prirode i tiču se rokova, vrste podnesaka koje treba uputiti sudu, vrste svedoka i sl. Pri tome, advokat

može imati u vidu i svakodnevnu advokatsku praksu, dugogodišnje iskustvo i dobro poznavanje procedure.

Međutim, mnoge proceduralne odluke su takvog karaktera da mogu za klijenta imati suštinski značaj. Tako npr. advokat predloži klijentu optuženom za pljačku da kao svedoka pozove njegovu sestru (koja će svedočiti o tome da je klijent u vreme pljačke bio kod kuće), a klijent ne prihvata, jer smatra da će svedočenje biti veoma traumatično za njegovu sestru, s obzirom na njeno zdravstveno stanje. Iz tih razloga je teško praviti razliku na proceduralne i materijalnopravne odluke, ili, što se u literaturi sreće, na odluke koje imaju karakter „sredstva“ za ostvarivanje ciljeva klijenta i odluke o ciljevima. Iz datog primera se vidi da jedna proceduralna odluka može imati značaj dobijanja optužujuće, odnosno o oslobađajuće odluke. Pored toga, advokat je dužan da sam donese neku odluku koja je važna za povoljan ishod datog slučaja, iako je reč o odluci koja je dogovorena kao zajednička, jer je reč o profesionalnoj odgovornosti i čuvanju svog profesionalnog ugleda. Advokat ne može sebi dozvoliti da izgubi slučaj, jer nije preduzeo određenu radnju za čije predizimanje je trebalo konsultovati klijenta, a to nije bilo moguće, iz opravdanih razloga uraditi brzo, odnosno u predviđenom roku. Isto tako, ni advokat, a još manje klijent, ne mogu na početku savetovanja (parnice) da znaju sve korake koji će preduzeti u rešavanju datog slučaja (čak i kada je u pitanju najiskusniji advokat), jer ne zavisi sve od jedne strane, već i od druge, kao i od postupanja državnog organa, odnosno suda. Moguće je da u postupku može doći do preokreta koje advokat nije mogao da predvidi, zbog čega će iskusni advokat postupiti onako kako je, po njegovom profesionalnom stavu, najbolje za klijenta.

Ako je teško odrediti tačan kriterijum koje se odluke smatraju zajedničkim, a koje može doneti advokat bez konsultovanja klijenta, jasno je da treba uzeti da je na advokatu da donese sam one odluke koje bi inače i drugi advokati, polazeći od advokatske vestine, znanja, marljivosti i staranja o klijentovoj pravnoj stvari, doneli. Na ovaj način se objektivizira advokatovo postupanje, jer se meri pravilima struke u datoj zemlji. Ono se vrši usaglašavanjem ponašanja u svakodnevnoj advokatskoj praksi.

Često klijent želi da zna ishod u svakoj fazi postupka. On se obraća advokatu s pitanjem: „šta mislite da li smo uspeli u ovome“ ili „šta mislite da li će ova naša odluka imati pozitivno dejstvo“ itd. Advokat nije prorok, iz razloga o kojima smo napred

govorili. Pravna stvar, čak i kada je veoma jednostavna, može imati neočekivani tok, zbog čega ona nije samo u rukama advokata i ne zavisi od njegovog poznavanja prava i profesionalnih veština. Advokat može da podeli svoj stav sa klijentom, ali da pri tome ukaže na neizvesnost u pogledu nekih elemenata. To ne umanjuje njegov profesionalni profil; naprotiv, pokazuje da se advokat ponaša u skladu sa pravilima struke, jer ona nameće staranje o klijentovim interesima, čak i onda kada je u pitanju klijent koji ne razume određeno advokатов postupanje, uprkos nastojanjima advokata.

Radmila Kovačević Kuštrimović, prof. Pravnog
fakulteta Univerziteta u Nišu